

Enfâl ve Tevbe Sureleri İçin (Başka Bir Tabir ile Cihad Kavramını Doğru Anlamak İçin) BİR GİRİŞ

Hem Muamma Hem Basit

Varlık, var olmak, işte böyle bir gerçektir. Gösterilmeye ve isbat edilmeye gerek duymayacak kadar açık ve güzel, fakat hiçbir zaman tam anlaşılmayacak kadar derin ve sorumluluk isteyen bir vazifedir.

Herkes ona aşıktır. Çok çok parlak ve çok güzeldir. Fakat mesuliyet gerektirdiği için, çokları onu boşuna, boş yere tüketmek istiyorlar.

Sanırım varlığın en güzel yönü, ona bu iki taraflılığıyla beraber sahip olmaktır. Bölmeden, parçalamadan, çürütmeden...

Evet kâinattaki bütün güzellikler, gerçekler, bu ikili yapının tevhid ve birlik potasında eritilip derinliğe ve güzelliğe sahip bir gerçek yapılmasından ortaya çıkar.

İşte insanlar, bu güzel canlı hûriye karşı dört kısma ayrılmışlar:

Birinci kısım, onun yalnız etini kemiğini görüyor, seviyorlar; ruhunu, manevî güzelliğini göremiyor; gerçek bütünlüğünü parçalıyorlar.

İkinci kısım, o varlığın yalnız ruhuna aşıkırlar, bunlar da tam tevhid hakikatine erişmiş değiller.

Üçüncü kısım hem ruhuna hem bedenine aşıkırlar...

Bu bütüncül aşkın adı, İslam'dır.

Dördüncü kısım, o varlık hûrisini bir fahişe gibi görüyor, işine geldiği zaman, ona sahip çıkıyor; işine gelmediği zaman sorumluluktan kaçıyorlar.

1. kısım müşrikler ve kafirlerdir.¹
2. kısım, ruhanî mistiklerdir.
3. kısım, tevhid ehli dirler.
4. kısım, münafıklardır.²

¹ Bunlarla savaşmak, küçük cihattır.

² Bunlar, ipe sapa gelmedikleri için, bunlarla savaşmak, büyük cihattır. Nefis ve insan dürtüleri de çoğu zaman, ipe-sapa gelmedikleri için, onlarla savaşmak da büyük cihad sayılmıştır.

İkinci Bir Giriş

Hem Ağaç Hem Meyve

Varlığın Özü, Kemâlât, Güzellik, Birlik, Aşk, birer soyut gerçeklerdir. Soyut gerçekleri ise, ancak gerçek insanlar anlayabilirler. Örneğin; bütün rakamlar soyut olmakla beraber, içlerinde sıfır rakamı tam soyuttur. Çünkü sıfırın maddî karşılığı olamaz...

İnsanlık, rakamları buluncaya kadar, bilmem kaç bin sene beklemiş. Sıfırı bulmak için de bir o kadar daha beklemiştir...

Allah'ın varlığı ve ahiret gibi, gözle görülemeyen konuları, tam ve mükemmel bir perspektif ile anlamak için, insanlık, uzun uzadıya bir serüven geçirmiştir.

İşte, Celâl ve Cemâl birleşti, varlık ortaya çıktı. Kahr ve güzellik birleşti kemâlât meydana geldi. Madde ile mana birleşti, birlik meydana geldi. Art ve eksi birleşti, aşk meydana geldi. Ve böylece varlık dünyasının asıl çekirdekleri ekilmiş oldu.

Ve insanları meyve verdi. Fakat insanların çoğu, yine de ikililiği, somutu, nefsanî, aşağı duyguları aşamadı. Kimi şirke girdi, kâinatın birliğini bozdu. Kimi çok daha kötü olup, çürük bir durumda kaldı, hiçbir değer ve düzene girmedi, çürük bir meyve oldu; münaфіklar gibi...

İşte İslamiyet, kâinattaki (sosyal hayattaki) bu ikiliği çalıştırmakla, insanlığı kâinatın iyi mükemmel bir meyvesi yapmak için önemli bir imtihan ameliyesi yapıyor. Sağlam meyvelerin güvenliği için, bazen de bazı çürük meyveleri koparıp atıyor. İşte Enfal ve Tevbe sureleri böyle bir imtihan ameliyesinin adıdır.

Ve bu ameliyenin başka bir adı da ferağat ve cihattır...

Üçüncü Bir Giriş

Hem Şefkat Hem Cihad

Bazılarının sandığı gibi Enfal ve Tevbe sureleri, “Vur, kır, öldür” temaları ile dolu değildir. Bilakis, bu iki sure, başta sahabeyi terbiye etmek için, onların mal ve enfâle (ganimetlere) karşı tutkularını önlemek; müşrikler ve münafıklar ile içiçe yaşadıkları için, başta onları, o şirkin bölücülüğünden ve münafıklığın cıvıklığından kurtarmak üzere, birinci planda o iki sure sahabelere hitab ediyor. Onları gelecek nesiller için yetiştirip, sosyal hayatın güzel meyveleri olarak yaşamalarını öngörüyor.

Mesela, Tevbe suresinde Kur'an, belki on yerde gerek müşrikleri gerekse münafıkları tevbeye davet ediyor. Ve tevbe ettikleri takdirde, geçmiş bütün hatalarının affedileceğini söylüyor. Onun için bu surenin ismi Tevbe olmuş. Bu surenin değişik ayetlerinde, Allah'ın mağfiret ve rahmetine atıflar yapıldığı gibi, surenin sonu, önemli bir vurgu ile Hz. Peygamberin (A.S.M.) bütün insanlığa karşı, son derece ciddi şefkat ve re'fetinden söz ediyor.

Cihad, bazılarının sandığı gibi, ille de öldürmek değildir. Cihadın asıl amacı; insanı putlardan, maddeden, nefsanî aşağı duygulardan kurtarmaktır. Ve böyle bir kurtuluş için, gerekli olduğu zaman operasyon yapmaktır.

Evet, toplumda, müşriklik ve münafıklık olduğu gibi, insanın iç dünyasında da fikrî, hayalî küfürler ve nefsanî münafıklıklar ve hilebazlıklar oluşur. Bunun için şirke karşı cihad, küçük cihattır. Nefse ve münafıklığa karşı cihad ise büyük cihad sayılmıştır. Ve bu iki surede daha çok nifak sorunu ve nefis problemleri üzerinde durulmuştur.

Demek cihad, kin ve nefret değil, bilakis şefkatin bir tecellisidir, toplumsal hayatın bir tedavisi. Ruhî gelişmenin bir basamağıdır.

Dördüncü Bir Giriş

Hem Adalet Hem Rahmet

“Rahmetsiz adalet zulümdür, adaletsiz rahmet de çözümlü ve ölümdür.” “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.”

İnsan, mala çok muhtaçtır. Onsuz yaşayamaz. Fakat sadece mal için dünyaya gelmemiştir. Onun için insan, bir üst hayata gözünü dikmelidir. İnsan, özgürdür. Fakat diğer insanların özgürlüğünü düşünmek zorundadır. Onlarla eşit olmak zorundadır.

İşte bunun için de kardeşlik duygusuna ihtiyacı var.

İnsan huzura, sükûnete, bağışlamaya, çok çok muhtaçtır. Fakat, madem zıtlardan örülmüş kâinatın bir meyvesidir; kötülüğü gidermek için mücadele ve savaşıma da ihtiyacı oluyor.

İnsan, eğer gerçek bir insan ise, soyut gerçek güzelliklere âşık olmalı. Fakat somut şeylerle yaşayan nefsinin de onun üzerinde bir hakkı vardır. Nefsinin hakkını korumak ve diğer nefislerin saldırısını önlemek için; bazen savaşmak zorunda kalır. Öyle ki, insan sanki tam bir nefis-tir. Somut olandan başka bir şeyi algılayamaz. Fakat bu gerçekle beraber, ondan beklenen asıl hedefe gitmek için, melek gibi bir seviyeye çıkmak üzere nefsin bütün tutkularını aşmalı, gerektiğinde -ki bazen gerekiyor- hayatını feda etmeli. İşte bunun için, cihad ve savaşmak gerekli olmuştur.

İnsan, kesret ve dağınıklığın en yaygın olduğu yeryüzünde yaşadığından, yüce değerlere, birliğe, tevhide çıkabilmesi için, fedakarlıklar yapması gerek. Bunun da en önemli versiyonu, insanın malı ve canı ile cihad etmesidir...

Beşinci Bir Giriş

Hem Allah Hem Resûlü

Allah; evrensel yaratılış düzenini temsil ediyor. Çünkü O'nun bütün isimleri, o düzen içinde görünüyorlar. Resûlü ise, İslam âlemini temsil ediyor. Çünkü İslam âlemi, İslam mesajının tecelli ettiği bir aynadır.

Allah, doğal yasaları temsil ediyor. Resûlü ise, vahiy ile sosyal hayatta o doğal yasalara uygun olarak yapılan pratikleri temsil ediyor.

Allah, vahdaniyeti, sonsuzluğu temsil ediyor. Resûlü ise, ehadiyeti, belli bir alanda O'nun tecellisini gösteriyor.

Allah, gaybı temsil ediyor. Resûlü ise O'nun görünen yönünü yansıtıyor.

Bu ikililiğin dışında, Hz. Muhammed'in (A.S.M.) beşerî bir yönü daha var ki; ayetlerde, Allah'ın resulü değil de Arapça olarak ona "ke" (sen, senin) diye hitap edilmiştir.

Allah, rahmetiyle beraber, sosyal cinayetlerde kahr ve azabını kullanır. Fakat Allah'ın Resûlü, daha çok re'fet ve şefkatini göstermiş, münafıkları öldürmemiş, onları deşifre etmemiştir.

Demek bazı Hristiyanların sandığı gibi, Allah rahmet ve sevgi olduğu halde Hz. Muhammed şiddet göstermiş değildir. İşte Tevbe suresinin başı ve sonu!...

Ayetlerde, özellikle bu iki surede sıkça kullanılan "Allah ve Resulü" ifadesi, yukarıda anlatılan incelikleri vurgulamak içindir. Meselâ, medenî sureler içinde Bakara suresi daha çok genel tarihe baktığı için; o surede bu ifade çok kullanılmamıştır. Fakat Tevbe, Enfal, Nur, Ahzab ve "Sebbeha, yüsebbihu" sureleri öncelikli olarak İslam tarihine baktıklarından, bu surelerde bu ifade çokça kullanılmıştır.

Fetih suresi, bütünüyle sahabe asrına ve tarihine baktığından, surenin başında geçen "Biz sana büyük bir fetih yolunu açtık"³ mealindeki ayette bulunan üç "ke" (sana) ise, Hz. Peygamberin

³ Ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın; sana olan nimetini tamamlasın ve seni sırat-ı müstakim üzere yaşatsın ve (bu sırat-ı müstakim üzere yaşam sayesinde) sana güçlü (ikili yapılı) bir yardım ile yardım etsin...

Asr-ı Saadetteki tüzeli kişiliğine bakıyor. Yoksa bütün İslam tarihine değil... Bu tüzeli kişiliğe “ke” (sen) diye hitap edilmiştir.⁴ Çünkü o zaman Hz. Peygamberin beşerî şahsiyeti de yaşıyordu... (A.S.M)

Evet Hz. Peygamberin tüzeli kişiliği olarak sayılan Sahabe Cemaati, Mekke’yi fethetmekle “Nimetin tamamlanması” demek olan İslam devletinin kurulmasına ve tarih boyunca doğru, sağlam İslamî bir hakimiyete (Sırat-ı Müstakim’de gidişe) sebebiyet verdiklerinden, o Sahabe Cemaatinin tüzeli kişiliğinin geçmiş ve gelecek bütün kusur ve günahları affedildi. Surenin son kelimeleri, bu sure içinde anlatılan fütühata bir sonuç olarak, Sahabenin yaptıkları harika hizmetlerinden dolayı günahlarının bağışlandığını bildiriyor. Onun için Sahabeye seb’etmek büyük bir zulümdür.

Evet, onlar da insan idiler, hataları oldu, birbiriyle savaştılar. Fakat Tevhid ve iman gücüyle, öyle zıt, zor işler başardılar ki, Tevrat ve İncil’in müjdelerine mâsadak oldular. Örnek teşkil ettiler.

Evet Tevrat, maddî bir hakimiyet ve medeniyeti öngörmüş idi. Fakat manevî iktidarı kuramamıştı. İncil ise manevî bir altyapı sunuyordu. Fakat maddî bir projesi yoktu. İkisi de hem maddî hem manevî bir nesli müjdeliyorlardı... İşte Sahabiler, geceler boyunca ibadet, namaz, secde ve tefekkür hayatını yaşadıkları gibi, o zamanın medeniyet çarşısının da tek hâkimi olmuşlardı.

Kafirlerin kinlerini boğazlarında bırakıyorlardı. Nesil yetiştirenlerin nazarını celbediyorlardı, onların nazarında parlak şahsiyetler olarak ışık saçıyorlardı. Kâinat ağacının verimli ve güzel çiçekleri olarak açılmışlardı. Onun için bu sureye “açılma” manasında Fetih denilmiştir.

Evet, Asr-ı Saadet, İslam tarihi belki beşeriyet tarihi içinde çok çok önemli bir yeri olduğundan, bu sure, birinci planda bu asra bakıyor.

Bu surenin son ayetlerinin ve başının tefsiri için, Lem’alar, 7. Lem’a ve Zülfikar mecmuasının zeyillerine bakınız.

⁴ Bkz:(47/19) Bu ayette açıklayıcı atf ile bu tüzeli kişilik açıklanmıştır.

Altıncı Bir Giriş

Hem İbadet Hem Kazanç

İslam'da, savaş ve cihadın daima en temel dinamiği, Allah'ın rızası için olmasıdır. İnsanın, kendi nefsanî duygularını, o yüce değerlerle terbiye etmesidir. Savaşta, mal ve ganimet, hiçbir zaman asıl amaç olmamıştır. Eğer olmuşsa, o cihad değil, bir talan sayılır. Hz. Peygamberin (A.S.M) döneminde, birkaç sahabenin yaptığı böyle bir yanıltan, Hz. Peygamber, Allah'a sığınmış ve mağdurların durumunu telafi etme yoluna gitmiştir. Benî Cüzeyme savaşında olduğu gibi...

Fakat, eğer düşman kuvvetli ise, bir daha toparlanmasınlar diye; onlardan alınan mallar, kamu yararına ve savaşçılar arasında dağıtılır. Bu ekstradan olan bir şeydir, cihadın asıl amacı değildir. Bu şekilde gelen malların ismi enfaldir. Enfal, sözlük olarak fazladan, hesapta olmadan gelen ganimetler demektir.

Eğer, o malları düşmanın elinde bırakmakla, onların dine girmesi daha çok muhtemel ise, onlara iade edilir. Nitekim Huneyn savaşında, Hz. Peygamber (A.S.M), çoklarının mallarının çoğunu geri iade etti. Hz. Ömer, Irak'da, Irak topraklarını sahiplerinin elinde bıraktı, yalnızca belli oranlarda işletme hakkını aldı...

Hac ibadeti, dindeki cihad manevralarının sembolik bir uygulamasıdır...

Hacdən gaye, Allah'a yaklaşmak, O'nu birlemek, nefsanî sıkıntılardan, tutkulardan kurtulmak olmakla beraber, Hac'da alışveriş ve kazanç elde etmek caizdir. İşte cihatta da bu düstur aynen geçerlidir.

Fakat samimiyyetin ölçüsü; mal ve kazanç olmadığı zaman, cihattan geri çekilmek değil; bilakis daha ciddi gayret göstermektir...

Yedinci Bir Giriş

Şirk ve Tevhid

Şirk, etimolojik olarak, ortaklık, karışıklık, şebeke demirleri gibi iç içe olmak ve tuzak demektir. Tevhid ve vahdet ise etimolojik olarak, en zirvede olan birlik ve teklik ve ferdaniyet demektir.

Kâinatta asıl olan, güçlü olan, öz olan, üstte olan, birlik ve düzendir. Yani tevhittir. Evet kâinatın ikili bir yapısı var. Ve kâinatta özellikle atomlar dünyasında ve özellikle yeryüzünde ve özellikle sosyal hayatta zahiren kesret (çokluk ve karışıklık) göze çarpıyor. Fakat geniş ve derin bir perspektif ile bakılırsa, bütün o atomları ve yeryüzünün iç içe olan biyolojik gömleğini ve sosyal hayatın derunî yasalarını idare eden, belli bir potada birleştiren bir vahdet ve tevhid ruhu hissedilir.

Demek kâinatın alt katmanlarında, kesret ve ikilik söz konusu ise de nihaî noktada, özde, birlik ve düzen asıldır. İşte din, insanı böyle düşük seviyelerden çıkarıp, yüksek ve yüce bir düzen içinde yaşatma sistemidir.

Şirk ise gerek insan kalbinde gerek sosyal hayatta, bir çeşit parçalanıştır, bölünmedir, kof ve katı kalmaktır. Bir nevi şahsî ve sosyal şizofrenidir. Tevhid ise birlik ve düzendir, dolayısıyla canlılıktır, yükseliştir, geniş, yüce soyut değerleri idrak etmektir.

Şirk, nefsin somut şeyleri bırakamayıp değişik ve karışık şeylere yapışmasıdır, dolayısıyla dağılmaktır. Tevhid ise kâinattaki ikiliği, iki kuvvetli ayak gibi yapıp, onlarla yüce değerler zirvesine yükseliştir. İnsanca, engin bir düzen içinde yaşamaktır.

İşte küfür, şirk ve münafıklık, böyle şahsî, kalbî, sosyal bir hastalık olduğu için; Kur'an, zaman zaman şok tedavi denilebilecek şekilde bazı girişimleri emrediyor. Cihada, savaşa izin veriyor; yoksa o hastalıkların devam etmesi daha çok zarara sebebiyet verecektir.

Sonuç

Şirk, bir çeşit şizofreni ve dağılma olduğu için, müşrik insan korkak olur. En'am suresinde ifade edildiği gibi, bir Allah'a inanan, sonsuz bir kuvvete dayandığı için, sonsuz bir güven ve huzur bulur. Müşriklik ise, kuruntu ve zanna dayalı olduğundan, ilmi ve ciddi bir dayanağı olmadığından, müşrik kişi her şeyden, her yerden bir musibet ve bela bekler. Her gürültüyü kendi aleyhine sanır. Huzursuz olur, daha ölmeden azap içine girer.

Şirk, birlik ve tevhid sayesinde gözüken kâinattaki sonsuz güzellik ve nimetleri inkâr ettiğinden, affedilemeyecek kadar büyük bir zulüm ve suçtur. (Bkz. Lokman suresi)

Zarif bir nükte: Şirk gerek Cahili toplumlarda gerek avam Hristiyanlarda teslis, (üçleme)⁵ şeklinde geliştiğinden, Kur'an'da "Şerik" (Allah'ın ortağı olarak iddia edilen) kelimesi üç kere geçmiştir. Cahili toplumlarda bozuk din, nefsanî eğitim ve zalim siyaset, tevhid düzenini bozan üç temel şerik sayılırlar. Halbuki Allah bütün insanlığın ilahıdır. Yani dini, yalnız O, onlara emreder. Hem Rableridir, yani onları O eğitir. Hem onların kralıdır, yani yönetimdeki meşruyet, Allah'a ve kutsiyete dayalı olmalıdır. (Bkz. Nas suresi)

Şirkin ikinci sebebi, kâinatta melek-şeytan şeklindeki kâinatın ikili yapısıdır. Ve bu ikili yapının çok versiyonları olduğu için, değişik katmanlarda değişik şerikler oluşuyor. Buna işareten de "Şüreka" (ortaklar) kelimesi, Kur'an'da 13 kere geçmiştir. Evet bu rakam uğursuzluk ve şeytanlığa bir remizdir. Ve çoğunlukla, Yahudilik tarihinde tevafukları görünüyor. Çünkü materialleşmiş bir kısım Yahudiler, çoğu zaman dünya tarihinde şeytan rolünü üstlenmişlerdir.

Şer kelimesi de Kur'an'da 26 kere geçmiştir. Şeytan ve şeytan vazifesine işareten iki kat olarak gelmiştir.⁶ Fakat gerek şeytan olsun gerek şer olsun, yaptıkları bütün tahribatlar, Allah'ın verdiği kaderiyle, yani Allah'ın kaderinin izin verdiği kadar olabilir. Çünkü tevhid asıl ve esastır. (Bkz. 26. Söz [Kader Risalesi] Sözler Mecmuası).

Bahaeddin Sağlam

⁵ Şirkin, genelde üç tane alanı var; tabiat, insan ve ruhanî âlem... Örneğin tabiatı temsilen Meryem Ana, insanı temsilen İsa, ruhanî âlemleri temsilen Ruhu'l-Kuds... "Tekbirlerdeki Mu'cize" bölümüne bakınız.

⁶ "Şirk" kelimesinin ebced değeri de 520'dir. Bu da 13 sayısının 40 katıdır. Evet bütün kötülük ve şerlerin kaynağı şirktir. Bütün iyilik ve güzelliklerin kaynağı da tevhittir. (Bkz. İkinci Şua)